

Textová kritika – dokončení

Po provedení recenze a sestavení stemmatu se zkoumá, zda text, k němuž jsme došli na základě zachovaných textů, může být totožný se zněním originálu (tzv. *examinatio*).

Nepokládáme-li některá místa za původní, pokoušíme se je opravit dohadem opřeným o podrobnou znalost gramatiky, slovníku a stylu autora vydávaného díla; poměrně snazší je to u děl básnických, neboť u nich pomáhá metrum. Původního znění se snažíme dosáhnout buď opravou (*emendatio*) nebo domněnkou (*coniectura*), jejichž úkolem je odstranit anomálie v zachovaném textu.

Jestliže se nepodaří místo zřejmě porušené opravit, mluvíme o *crux philologorum* (kříži filologů) a označujeme je ve vydání (+). Nejsnáze se opravují prosté písařské chyby, které vznikly neúmyslně přehlédnutím při opisování. Takovou chybou je např. *haplografie*, když písař z prvního místa, kde se dané slovo vyskytuje, přeskočil na druhé místo s tímž slovem, a *dittografie*, tj. opakování téhož písmene, slova nebo skupiny slov, jež je pak třeba odklidit (*athetovat*). Mechanickým poškozením předlohy a někdy i nepozorností písaře vznikají mezery (*lacunae*), které zpravidla porušují smysl; zcela spolehlivě lze opravit jen na základě jiného úplného textu, kratší mezery však někdy i zdařilou konjunkturou. Vědomé zásahy písaře do textu jsou buď písařské konjektury, pokládal-li písař opisované místo za porušené a pokoušel se je opravit, nebo interpolace, tj. vědomé změny v textu, zvl. přidavky, jejichž cílem je obsahová změna opisovaného textu. Vyhledávání interpolicí a jejich odstraňování athetéz se podobá odhalování padělků a je pro autentičnost textu značně důležité.

Výsledkem práce textové kritiky je vydání, jehož text se má co nejvíce přiblížit originálu. Kritický aparát, umístěvaný zpravidla pod textem, umožňuje čtenáři kontrolovat vydavatele, výjimečně mu pomáhá i k správnému výkladu textu. V aparátě bývají zachycena zřídka všechna, zpravidla jen nejdůležitější různočtení, dále autorství konjunktur, přijatých do textu, a athetéz v něm vyznačených, někdy i konjektury cizí i vlastní, které se vydavatel neodvažuje vložit do textu, popř. i upozornění, proč je některé místo podezřelé. Součástí aparátu, někdy oddělenou, bývá upozornění na podější antické autory, kteří citovali místo vydávaného textu (*testimonia*), určení citátů aj. Užívání kritických značek se pokusil v nové době normalizovat tzv. leydenský systém: kulaté závorky () pro rozvedení zkratek, špičaté závorky <> pro doplňky, hranaté závorky [] pro části dnes chybějící, např. pro mechanické poškození psacího materiálu, dvojité hranaté závorky [[]] nebo svorky {} pro athetéze. (Dosud se některé kritické edice přidržují staršího systému, který vystačí špičkami <> pro doplňky a hranatými závorkami [] pro athetéze.)

Součástí textově kritických edicí jsou samozřejmě i rejstříky, nejčastěji rejstříky citovaných míst.

Matěj z Janova (výběr několika kapitol z: Pro defensa veritatis evangelice)

„Předchůdcové“

Máme-li mluvit o počátcích české reformace, vytane otázka, kde začít. V roce Husova narození, který neznáme, v den, kdy se stal betlémským kazatelem, který je doložen zcela bezpečně, v den Husova upálení, který je součástí školních osnov dějepisu? Vždy můžeme zvažovat, zda nebylo něco ještě předtím. A byli to „předchůdcové“. Archaický nominativ plurálu je užit záměrně, aby bylo okamžitě vidět, že jsme se přihlásili k Františku Palackému. Ale Palacký nebyl první, kdo zvažoval, že už ve 2. polovině XIV. století působili v Čechách mužové, kteří ve svých kázáních nebo ve svých spisech usilovali o nápravu uvolněných mravů duchovních i laiků, a kdo ukázal na souvislost mezi touto dobou reformních snah a mohutným hnutím, které v následujícím století nejen od základů změnilo český stát, ale otráslou celou Evropou. Jeho předchůdcem byl Augustin Zitte, který již více než půlstoletí před ním poukázal na Konráda Štěknu (!), Jana Milíče a Matěje z Janova jako na předchůdce slavného Jana Husa.¹ Ale až od dob otce naší historiografie se toto spojení začalo tradovat dále: Palacký se totiž neomezil na přednášku o předchůdcích na půdě Královské české společnosti nauk přednesenou 20. října 1842 a posléze opublikovaný příspěvek, který však nemohl díky zásahu cenzury vyjít jinak než v německé verzi zaštitěné jménem Palackého lužickosrbského přítele Jana Petra Jórdana,² pod jménem skutečného autora byl vydán až roku 1869 a česky roku 1872 ve druhém dílu Radhostu,³ ale ony tři předchůdce včlenil i do svých *Dějin národu českého v Čechách a v Moravě*, kde figurují jako předchůdcové české reformace.⁴ A tak Rakušan Konrád Wald-hauser, který svým svatým kázáním napravlal mravy lidu naší vlasti, jak ho charakterizoval kronikář a jeho současník Beneš Krabice z Weitmile⁵, Moravan Milíč z Kroměříže, otec české reformace, jak ho nazval historik již doby moderní,⁶ a Jihočechem Matěj z Janova, který se sice nedostal na stránky žádné kroniky ani nevzbudil pozornost soudobého životopisce, ale i po více než dvou desetiletích od jeho smrti stačilo vyslovit *magister Mathias* a posluchači věděli přesně, o koho jde,⁷ už bezmála jedno a tři čtvrtiny století kráčeji před Janem Husem a ostatními husitskými mysliteli, aby jim připravovali cestu.

Matěj z Janova

---

¹ Zitte, Augustin: *Lebensbeschreibungen der drey ausgezeichnetsten Vorläufer des berühmten M. Johannes Hus von Hussinecz, benanntlich: des Konrad Stiekna, Johannes Milicz und Mathias von Janow; nebst einer kurzen Uebersicht der böhmischen Religionsgeschichte bis auf seine Zeit*. Prag 1786 (= Kurze Lebensbeschreibungen berühmter Männer Böhmens 1/5).

² Jordan, Jan Petr (= František Palacký): *Die Vorläufer des Hussitentums in Böhmen*. Leipzig 1846.

³ Palacký, František: *Předchůdcové husitství v Čechách*. In: Palacký, František: *Radhost II*. Praha 1872, s. 297–356.

⁴ Palacký, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě III*. Praha 1894, s. III (v obsahu).

⁵ Beneš z Weitmile: *Cronica ecclesie Pragensis*. Fontes rerum Bohemicarum (= FRB) IV. Ed. Josef Emler. Praha 1884, s. 540.

⁶ Loskot, František: *Milíč z Kroměříže, otec české reformace*. Praha 1911.

⁷ K vyličené události došlo někdy v poslední třetině roku 1414 a na Matěje vzpomenu Mikuláš z Drážďan v kázání s incipitem *Nisi manducaveritis*: Nicolai (ut dicunt) de Dresda vulgo appellati de Čerruc (de Černá Růže id est de Rosa Nigra [† 1418?]) *Puncta*. Edidit Romolo Cegna. In appendice eduntur Nicolai Sermo ad clerum de materia sanguinis Nisi manducaveritis, in templo S. Michaelis Veteris Civitatis Pragae in festo Corporis Christi die septima mensis Iunii anno MCCCCXIV habitus, et Iacobelli Sermo In festo Corporis Christi Die dominico audistis, in templo S. Adalberti Na Zderaze eadem die Bohemice ad plebem pisca-torum, barcariorum et similium habitus, quorum primum ad Utraquismum fundatum rationibus de Scriptura, theologia, philosophia, historia et praecipue de scientia canonum deductis locupletiore esse liquido omnibus patet, etiam quoque attentissime perpendito qui fuissent auditores. Varsovie 1996 (Mediaevalia Philosophica Polonorum XXXIII).

Jako poslední, nejmladší mezi tzv. předchůdci je uváděn mistr Matěj z Janova. Ani u něj nemáme dochováno příliš mnoho životopisných údajů. V úředních dokumentech je shledal pro svou monografii Vlastimil Kybal,⁸ který ještě před tím, než se pustil do edice Janovova základního díla *Regule Veteris et Novi Testamenti*, literární tvorbu Mistra pařížského důkladně prostudoval, a tak mohl do monografie zařadit údaje, které Matějovi uklouzly během psaní.

Život

Matěj se narodil před rokem 1355⁹ patrně v Janově (dnes součást Mladé Vožice). K tomu, že byl zařazen mezi Jihočechy, vedl badatele jeho český původ a také blízký vztah k Vojtěchovi Raňkovu z jihočeského Ježova, a tak byl odmítnut druhý možný Janov ve hře – rovněž zvažovaný německý Janov na Mostecku. Jeho otec Václav snad byl manem na královském panství. Krátkou dobu pobýval v Praze v okruhu Milíčových stoupenců, ale možná v Praze zažil už i kázání Konráda Waldhausera. Život v Milíčově blízkosti v něm zanechal hlubokou stopu; Janov o něm ve svých *Regulích* vydal první životopisné svědectví, již zmíněnou *Narracio de Milicio*, vyprávění plné úcty a hlubokého obdivu, a poznal u něj (mimo jiné) i důraz na časté přijímání svátosti oltářní, které posléze učinil hlavní součástí svého učení. Asi roku 1373 odchází na studia do Paříže. V té době sice již existovala univerzita v Praze, ale pařížská univerzita a zejména její teologická fakulta byly nejproslulejší v celém tehdejší západním světě. Roku 1376 se stal licenciátem na artistické fakultě, kterou musel absolvovat před tím, než se mohl zapsat na fakultu teologickou, a také mistrem svobodných umění. Poté mohl začít studovat na vytoužené teologické fakultě. Během svých pařížských studií žil Matěj jako *pauper philosophans*, chudý filozof, jak sám sebe nazýval, který si na své živobytí musel vydělávat, nejčastěji prepisováním knih.

Studia v Paříži Matěj nedokončil. Roku 1378 došlo k papežskému schizmatu. Pařížská univerzita nějakou dobu váhala, ale pak se přidala na stranu avignonského papeže Klimenta VII. Univerzitní národy, které zůstaly věrné římskému Urbanovi VI., opustily Paříž, a tak se roku 1381 vrátil do Prahy i Matěj, tehdy již vysvěcený na kněze. Domů si přinesl nejen důkladné vzdělání, které bohužel nebylo uzavřeno získáním bakalářského titulu, ale i přezdívku *Magister Parisiensis*, Mistr Pařížský. A přinesl si také papežské expektance na dvě obročí, které mu však neskýtaly žádný zdroj příjmů, jehož nedosáhl ani v budoucnu. V této situaci mu pomohl pražský scholastik Vojtěch Raňkův z Ježova, který mu poskytl přístřeší ve svém domě a snad na něj upozornil i arcibiskupa Jana Jenštejna. Arcibiskup Matějovi svěřil místo kazatele v pražské katedrále a učinil ho svým zpovědníkem. V Praze také zřejmě Matěj z Janova pokračoval dále ve svých teologických studiích. Po prohraném soudním sporu o benefícia, na něž obdržel expektance, získal faru ve Velké Vsi u Podbořan, z níž ale užíval pouze důchody. I nadále pobýval v Praze, kde se věnoval kazatelské činnosti u svatého Víta a u svatého Mikuláše na Starém Městě pražském a své literární činnosti. Také Matěj narazil u církevní vrchnosti: roku 1389 musel na synodě odvolat své učení o časté eucharistii a uctívání svatých, roku 1392 byl vyšetřován pražskými generálními vikáři, kterým musel předložit své dvě knihy. Má se za to, že jednou z těchto knih byla nějaká část *Regulí*, druhou snad mohl být český překlad Bible. O výsledcích tohoto vyšetřování již nic více nevíme; dosavadní literatura

---

⁸ Kybal, Vlastimil: *M. Matěj z Janova*. Jeho život, spisy a učení. Praha 1905, nezměněný otisk Praha 2000. Další větší studii věnoval Janovovi Valasek, Emil: *Das Kirchenverständnis des Prager Magisters Matthias von Janow (1350/55–1393)*. Ein Beitrag zur Geistesgeschichte Böhmens im 14. Jahrhundert. Romae 1971. (Lateranum, Nova series, an. XXXVII) Ve stejné době jako E. Valasek se věnovala Janovovi i Jana Nechutová. Její studie však nemohla vyjít, a tak ji autorka musela rozdělit do několika časopiseckých příspěvků.

⁹ Rok 1355 jako nejzazší možný je odvozen odpočtem 21 let, které musel minimálně mít, když získal licenciát svobodných umění. Proto také bývá občas uváděno 1350–1355. Vilém Herold se však domnívá, že se Janov narodil ve 30. letech 14. století (*Politické myšlení*, s. 174), k čemuž ho zřejmě vedly zmínky Mistra pařížského o stáří.

tuto skutečnost interpretuje tak, že arcibiskup Jan z Jenštejna byl v té době zaneprázdněn svým sporem s králem Václavem IV. a navíc Matěj poměrně brzy poté zemřel, skutečnost však může být jiná – v té době už byla častá eucharistie oficiálně povolena. Matěj zemřel 30. listopadu 1393.

Rok Matějovy smrti

Nejen starší, ale i nová literatura občas ještě uvádí, že Janov zemřel roku 1394. Kde se tato diskrepance vzala? Údaj o roce 1394 přináší rukopis Knihovny pražské metropolitní kapituly D 55. Tento rukopis obsahuje excerpta ze všech knih *Regulí* Matěje z Janova, ale i jeho další díla a byl znám již Františku Palackému. Na foliu 1r nalézáme pod textem přípisek: „*Anno Domini M CCCXCIII in die sancti Andree obiit venerabilis vir magister Mathias Parisiensis de Janow, verbi Domini Iesu crucifixi sollicitus predicator, et est in ecclesia Pragensi sepultus, de cuius tractatibus sunt hec excerpta et quedam de dictis propria ma[nu] con]scriptis.*“

Tento přípisek zařadil Palacký do své studie a jeho údaj přebírali i další historikové po něm. Ve své monografii ho uvádí také Vlastimil Kybal. Podle Palackého se jednalo o svědectví „*rukou téměř souvěkou*“¹⁰ a Kybal zcela nepochopitelně datoval vznik rukopisu do 90. let XIV. století,¹¹ když o přípisu soudí, že ho napsala ruka Janovova žáka¹². Jeho určení je však nesprávné už na první pohled – stejnou rukou jako excerpta z *Regulí* a následující Janovova díla byl totiž napsán i traktát Jakoubka ze Stříbra *De existencia vera corporis Cristi in sacramento altaris* a informaci o tom, že jde o Jakoubkovo dílo, přináší i přehled obsahu rukopisu napsaný na předním předeštlí. V 90. letech XIV. století Jakoubek ještě literárně netvořil. Tento jeho traktát vznikl až v druhé polovině roku 1428, 35 let po smrti Mistra Pařížského, a písař kapitulního rukopisu nemusel dílo zapsat bezprostředně po jeho vzniku. Přípisek tedy pochází z doby natolik vzdálené od doby Matěje z Janova, že se na jeho informaci nelze příliš spolehnout. I když samozřejmě mohl čerpat z nějakého staršího pramene.

Na nutnost opravy roku Janovova úmrtí upozornil Zdeněk Nejedlý ve své recenzi na Kybalovu knihu¹³ a poukázal na to, že Kybal otiskl i zprávu, která je s informací o roce 1394 v rozporu. Pátá konfirmační kniha pražského arcibiskupství přináší k 5. prosinci 1393 údaj týkající se Matějovy fary ve Velké Vsi: „*Magna Villa. Anno et die quo supra data est crida etc. Johanni ca-pellano Nobilis dom. Henrici de Duba ad ecclesiam paroch. in Magna Villa per mortem Mathie vacantem, ad presentacionem prefati dom. Henrici dicte ecclesie patroni.*“¹⁴

Vlastimil Kybal toto upozornění přijal a roku 1909 ve svém příspěvku otištěném v *Revue historique* už uvádí správný rok 1393.¹⁵ Ale řada historiků i nadále vycházela z chybného údaje posvěceného dodnes užívanou monografií, na vědomí nevzala ani důkladný rozklad, který ve své práci o Husovi podal Paul De Vooght,¹⁶ a tak se i dnes můžeme setkávat s nesprávným rokem 1394.

Literární tvorba

¹⁰ Palacký, F.: *Předchůdcové*, s. 323

¹¹ Kybal, V.: *M. Matěj*, s. 52.

¹² Tamtéž, s. 6.

¹³ Nejedlý, Zdeněk: *Dr. Vlastimil Kybal, M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení* (rec.). Český časopis historický (= ČČH) 12, 1906, s. 207–208.

¹⁴ *Liber confirmationum* V. Ed. Franciscus Antonius Tingl. Praga 1865, s. 176. V této části zápisu sice není uveden den ani rok, ale onen 5. prosinec je uveden v předchozím zápisu na téže straně, rok 1393 na s. 175.

¹⁵ Kybal, Vlastimil: *Étude sur les origines du mouvement hussite en Bohême*. Matthias de Janov. *Revue historique* 103, 1910, s. 1–31.

¹⁶ De Vooght, Paul: *L'hérésie de Jean Huss* I. Louvain 1975, s. 25.

Hlavním Matějovým dílem jsou *Regule Veteris et Novi Testamenti*, Pravidla Starého a Nového zákona. V pěti rozsáhlých knihách v nich řešil (jak napsal František Palacký) otázku křesťanství pravého a falešného. Matěj zde na základě biblických textů (mimobiblické autority cituje minimálně) stanovil třináct zásad, regulí, z nichž nejdůležitější byla *regula principalis*, kterou ztotožnil s První Pravdou a Ježíšem Kristem. Mimo tuto První Pravdu stály „nálezky lidské“, jež byly dílem Antikristovým. Myšlenku Antikrista převzal od Milíče z Kroměříže, jemuž ve svých Pravidlech věnoval obsírné vyprávění, v němž přinesl první Milíčův životopis. Značná část *Regulí* byla věnována častému přijímání laiků, které rovněž propagoval Milíč, jež bylo pro Matěje prostředkem obnovy života jednotlivého křesťana i celé církve. Janov ji rozebral v 1. knize, ve 3. knize sebral v determinacích autority, které svědčí o časté eucharistii, a to tak, že na počátku uvedl své současníky, pak jde do starší doby, aby zakončil autoritou evangelia. V tomto směru je pro nás nejzajímavější uvedení osobností, které v té době dosud žily nebo jichž byl Matěj pamětníkem. Zajímavé je to nejen proto, že Matěj se odvolával i na současníky, i když by mu měly stačit skutečné autority, které prověřila doba, jež uplynula od jejich smrti, ale také proto, že jich nebylo tak málo. Vedle dobře známých Milíče, Vojtěcha Raňkova (který ovšem zaujímal stanovisko umírněného středu) a Matouše z Krakova, zde nalézáme citovány osoby, o jejichž existenci víme právě jen z *Regulí*. Častá eucharistie v té době musela být v Praze rozšířena více, než dokážeme vyčíst z dostupných pramenů.

Muž kazatelny

V dosavadní literatuře převládá obraz Matěje z Janova jako kabinetního učenice. Po dvou vynikajících kazatelích, které on sám vysoce ocenil, přišel někdo, kdo musel vzít do rukou pero a ono myšlenkové bohatství zachytit na papír.¹⁷ Matěj samozřejmě také kázal, Vlastimil Kybal zachytil a rozebral jeho dochovaná kázání, která však v porovnání s *Regulemi* tvoří jen zlomek jeho literární pozůstalosti a která v dalším porovnání, tentokrát s Milíčem, nesvědčí o tom, že by byl Mistr Pařížský v tomto směru jeho důstojným nástupcem. Ale i Matěj byl zřejmě zdatným kazatelem. Nejméně dvakrát, ale možná i třikrát byl pověřen významným úkolem synodálního kazatele.¹⁸ Této pocty se nemohlo dostat někomu, kdo by nedokázal z kazatelny oslovit své spolubratry, z nichž mnozí byli nepochybně podobně velmi zdatnými kazateli.¹⁹ A jak by Matěj přesvědčil věřící, aby často přijímali svátost oltářní, pokud by se mu na kazatelně nedostávalo výmluvnosti? Přípisek v kapitulním rukopisu D 55, který zmátl tolik historiků údajem o roku Janovy smrti, se nemusel mýlit v tom, že Matěj byl starostlivý kazatel. Dosavadní Janův obraz tedy bude nutné změnit. I v tomto směru navázal na oba své obdivované předchůdce.

„Předchůdce“

Jan Hus v některých svých spisech uvedl autoritu, kterou označoval pouze jako *Parisiensis*. Jeho citáty byly dohledávány v díle toho, kdo byl u nás označován jako *Magister Parisiensis*,

¹⁷ Kazatelství předhusitské doby rozebral Soukup, Pavel: *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha 2011, s. 68-92.

¹⁸ Rukopis I 80 knihovny koleje Národa českého zachytil *Sermo sinodalis Mathie Parisiensis* a další rukopis téže knihovny, K 26, pak dokonce *Duo sermones eiusdem sinodales*, když předtím je zmíněn *magister Mathias Parisiensis* (*Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis. Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*. Edd. Zuzana Silagiová – František Šmahel, Turnhout 2015, s. 85 a 89).

¹⁹ Vlastimil Kybal ke katalogu knihovny *Nacionis*, známému v jeho době poměrně nedlouho z příspěvku Johanna Losertha, nepřihlížel. V Janových deperdítech na ně upozornil až Pavel Spunar (*Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans I, Wratislaviae – Varsaviae – Cracoviae – Gedani – Lodziae* 1985, č. 438 a 440, s. 171). Tato informace však nenašla v literatuře bezprostřední ohlas. Teprve roku 2009 upozornila na tuto skutečnost Helena Krmíčková (*Paběrky z rukopisů univerzitních*, in: *Campana – codex – civitas Miroslao Flodr octogenario*. Brno 2009, s. 184).

tedy Matěje z Janova. U něj však byly shledány pouze některé aluze. Teprve na konci 70. let minulého století pro-kázal Jiří Kejř,²⁰ že Hus citoval Viléma z Auvergne. Domácí stopa v Husově díle tak musela být opuštěna. Přesto však zde zůstala zjevná souvislost: Matějova *První Pravda* souzní s wyclifovskou a husovskou kategorií Božího zá-kona.

To, co se nepodařilo dohledat u Husa – přímé citáty nebo dokonce celé výpůjčky, však nacházíme v dílech celé řady dalších autorů. Nevíme, jak tomu bylo s Janovovým dílem bezprostředně po jeho smrti. Jan Sedlák se domníval, že bylo zapomenuto a že je až 15 let po autorově smrti znovu vzkřísil Jakoubek ze Stříbra.²¹ S tímto názorem můžeme polemizovat na základě toho, že práce Matěje z Janova musely být v době, kdy z nich začíná čerpat Jakoubek ze Stříbra, dobře rukopisně rozšířené.²² Nebyl to však jenom Jakoubek, v jehož tvorbě shledáváme výpůjčky z Mistra pařížského (už od roku 1408). Jakoubek většinou Janova citoval *suppressio nomine*, jeho jméno neuváděl. Takto tedy mohl rozšiřovat jeho názory, ale nikoliv povědomí o něm. A přitom obdobným způsobem čerpali z Matěje Friedrich Eppinge, heidelberský mistr, který v Praze pobýval jen krátce,²³ a Mikuláš z Drážďan, který nejenže znal velmi dobře jeho dílo – svůj důležitý inspirační zdroj,²⁴ ale i jeho osudy. Když jsme konstatovali, že ho zmiňoval ve svém kázání *Nisi manducaveritis*, bylo to v souvislosti s Matějovými potížemi, které měl kvůli propagaci časté eucharistie. Pro období předhusitské pak můžeme zmínit ještě Petra z Benešova, který na kvodlibetu roku 1416 vystoupil s kvestií založenou na 3. knize *Reguli*.²⁵

Matěj utrakvistou?

Matěj z Janova, kterého jsme zmínili jako propagátora časté eucharistie, je v literatuře líčen i jako propagátor utrakvismu. Mezi teoriemi o vzniku kalicha zaujímá přední místo teorie janovovská s Matějem jako původcem kalicha.²⁶

Prvním „historikem kalicha“ a vlastně tvůrcem této teorie byl Jan Rokycana, který roku 1414 už studoval na pražské univerzitě a musel být účastníkem oněch památných dnů, kdy začali laici přijímat podobojí. Ve svém basilejském vystoupení roku 1433, v němž hájil článek o podávání z kalicha, však nemluvil o těchto událostech, ale šel poněkud do minulosti – v Čechách začal jako první kázat o kalichu a podávat z něj už Mistr pařížský Matěj z Janova. Rokycanovo tvrzení bylo pro koncilní stranu zřejmě překvapující, protože Jan Stojkovič, s nímž Rokycana vedl polemiku, se musel teprve o této možnosti poučit. Nejde ale do Janovových spisů, které tak dobře znal jeho český protivník, ale zapátral v pramenech úřední provenience – taková událost by se přece nemohla obejít bez reakce církevní vrchnosti. A tak mohl prokázat to, že se Matěj musel zodpovídat z propagace časté eucharistie, o kalichu nepadla ani zmínka. Přes tento Stojkovičův argument byl Matěj považován za utrakvistu ještě celá dlouhá staletí. Tato teorie byla vyvrácena Josefem Kalouskem až v 80. letech XIX. století²⁷ a tu a tam zazněla i ve století XX.

²⁰ Kejř, Jiří: *Kdo je „Parisiensis“ ve spisech Husových?* Studie o rukopisech (= StR) 18, 1979, s. 3, s. 24, pozn. 7.

²¹ Jan: *Husův pomocník v evangeliu* I. Studie a texty k náboženským dějinám českým I, 1914, s. 374.

²² Srov. Krmíčková, Helena: *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*. Brno 1997, s. 111–112.

²³ Srov. Krmíčková, H.: *Studie*, s. 77–85.

²⁴ Srov. např. Nechutová, Jana: *Traktát Mikuláše z Drážďan „De imaginibus“ a jeho vztah k Matěji z Janova*, SPFFBU E 9, 1964, s. 149–162.

²⁵ Nechutová, Jana: *M. Petri de Benešov Utrum pro reformanda*. Quaestio disputationis de quolibet Pragae anno 1416 habitae, editio, SPFFBU B 20, 1973, str. 101–123; na Janovův vliv upozornil již Prokeš, Jaroslav: *Kvodlibet Šimona z Tišnova r. 1416*. Příspěvek ke genesi třetího artikule pražského, ČMM 45, 1921, s. 25–51, Prokeš však přiřkl autorství kvestie Šimonovi z Tišnova.

²⁶ Tyto otázky důkladně probrala Krmíčková, H.: *Studie*, s. 8–10.

²⁷ Kalousek, Josef: *O historii kalicha v dobách předhusitských*. Otisk z Výroční zprávy obecního reálného gymnasia v Praze, Praha 1881.

S touto podobou janovovské teorie nemůžeme zcela odhodit Matějův vliv na vznik kalicha. Matějova častá eucharistie se stala Jakoubkovi ze Stříbra inspiračním zdrojem.²⁸ Nejstarší Jakoubkovy utrakvistické spisy jsou založeny na eucharistickém učení Janovově, přejal z něj citáty, argumenty, celé pasáže. Je zde ale velká kvalitativní změna – tam, kde Janov psal *denně, často*, Jakoubek slyšel *podobojí*.

Mistr Pařížský však inspiroval Jakoubka a další husitské myslitele i jinými částmi svého učení: důrazem na Bibli a na praxi prvotní církve, odmítnutím nálezků lidských, zejména pak soch a obrazů, jimž byla projevoována nenáležitá úcta, myšlenkou Antikrista. V jeho učení lze nalézt základ všech čtyř pražských artikulů, husitského programu přijatého roku 1420.

Ještě jednou „předchůdcové“

Dosavadní poměrně rozsáhlý text věnovaný „předchůdcům“ může některý kritik zcela zahrnout jako anachronismus XIX. a XX. století, který se v našem století již nenosí. Hodiny české literatury a národních dějin nám vryly fenomén „předchůdců“ tak hluboko do našich myslí, že museli vystoupit zahraniční historikové, aby nám ukázali, že vlastně žádní předchůdci neexistovali.

František Šmahel připojil ke své monografii o Husovi vybrané otázky studia, jak píše, kde pod jednotlivými písmeny abecedy stručně rozebírá některá problematická témata. Pod písmenem E přináší *Mýtus Husových „předchůdců“*.²⁹ (Za tento název položil autor velmi výmluvný otazník.) Konstatuje zde na straně jedné značný akcent na Husovu vazbu k předchůdcům, ale na druhé straně i to, že si naši historikové uvědomovali, že Hus je vlastně nikdy necitoval. Tradiční pojetí návaznosti Husovy generace na předchůdce je v naší literatuře běžně rozšířené až do dnešní doby. Naproti tomu zahraniční literatura se od tohoto názoru začíná oprostovat. Olivier Marin poukázal na to, že Palackého pojetí bylo poplatné době národního obrození a položil do protikladu Husa a charakter teologie 14. století a jejích projevů (Vojtěch Raňkův hájící odúmrtí). Hus sice připomněl onu trojici „předchůdců“, ale pouze v jednom betlémském kázání.³⁰ Tento postoj francouzského historika hodnotí Šmahel jako obezřetný, kriticky se staví („příliš daleko zašel“) k názoru Davida C. Mengela,³¹ podle nějž husitství nemá spojitost s náboženstvím doby Karlovy.

K tomuto odseknutí husitství od domácí tradice nedochází poprvé. Ponechme teď stranou Johanna Losertha (jehož zmínil Šmahel) a připomeňme si úpornou snahu jeho žákyně Mathilde Uhlirz odvodit husitský program čtyř pražských artikulů výhradně z učení Wyclifova.³² V recenzích se okamžitě zvedl hlas z nejvyšších pater naší historiografie a Josef Pekař v Českém časopisu historickém a zejména Václav Novotný na stránkách Časopisu Matice moravské podrobně ukázali, jaké jsou kořeny husitství.

Když jsme se zabývali Matějem z Janova, poukázali jsme na značný vliv jeho děl v následujícím období, největší v případě Jakoubka ze Stříbra. Při stále hlubším studiu Jakoubkových spisů poznáváme, na co všechno na-zíral optikou Mistra Pařížského, i když samozřejmě jeho myšlenky přetransformoval. Jakoubek je neklasičtější příkladem, ale nebyl sám. Nezůstávalo jen u Janovovy ikonofobie, přelila se do táborského ikonoklasmu. A tímto to rozhodně nekončí, mohli bychom pokračovat.

Pokud jde o Husa, odpůrcům *předchůdců* lze dokonce ještě nahrát na smeč. Máme skutečně alespoň onen jeden důkaz toho, že Hus Miliče, Waldhausera a Matěje zmínil? Betlémská

²⁸ Srov. Krmíčková, H.: *Studie*, s. 86–119.

²⁹ Šmahel, František: *Jan Hus. Život a dílo*. Praha 2013, s. 262–263.

³⁰ Marin, Olivier: *L'archevêque, le maître et le dévot*. Genèses du mouvement réformateur pragois. Années 1360–1419. Paris 2005, s. 12–14.

³¹ Mengel, David C.: *Emperor Charles IV (1346–1378) as the Architect of Local religion in Prague*. Austrian History Yearbook 41, 2010, s. 15–29.

³² Uhlirz, Mathilde: *Die Genesis der vier Prager Artikel*. Wien 1914 (= Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-Historische Klasse, 175. Bd., 3. Abhandlung).

kázání v podobě, jež se nám dochovala, nejsou původním dílem Husovým, zpracovali je jeho žáci. Co v nich zůstalo Husovo a co sami přetvořili?

Tito odpůrci nás na druhé straně těžko přesvědčí o tom, že Hus žil v naprostém myšlenkovém vakuu, do nějž přišel teprve Wyclif. Stejně jako ostatní jeho současníci žil v myšlenkovém prostředí, které vytvořili Konrád, Milíč, Janov a ti ostatní. Nemusel se ve všem ztotožnit s jejich názory, ale genetické souvislosti rozhodně nepopřeme. Již vícekrát jsme se zde zmínili o časté eucharistii, abychom alespoň jako příklad uvedli jeden z nejcharakterističtějších rysů náboženského hnutí v Čechách. Proč by Hus doporučil svému žaláříku Robertovi přijímat často tělo Páně,³³ kdyby nežil v prostředí, kde byla častá eucharistie praktikována už od dob Milíčových? Z hlediska kanonického práva i obecně rozšířené praxe stačil přece velikonoční census nařízený IV. lateránským sněmem.

Máme-li dát odpověď na onen údajný historiografický mýtus o „předchůdcích“, nelze si nevybavit počáteční verše první kapitoly Matoušova evangelia a parafrázovat: Konrád zplodil Milíče, Milíč zplodil Janova, Janov zplodil českou reformaci.

---

³³ V traktátu *De sacramento corporis et sanguinis Domini*.